โครงการคัดกรองโรคสมองเสื่อมในผู้สูงอายุ ในเขตพื้นที่คลินิกหมอครอบครัวชากังราว

COGNITIVE SCREENING IN THE ELDERLY IN CHAKUNGRAO PRIMARY CARE CLUSTER AREA

โดย: แพทย์หญิง พิชชาภา จันทิวาสน์
แพทย์ประจำบ้านสาขาเวชศาสตร์ครอบครัว คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร
อาจารย์ที่ปรึกษา: นายแพทย์ สุธีร์ ช่างเจรจา
กลุ่มงานเวชกรรมสังคม โรงพยาบาลกำแพงเพชร

ที่มาและความสำคัญ

ในปี พ.ศ. 2565 พื้นที่เขตรับผิดชอบคลินิกหมอครอบครัวชากังราวมีผู้สูงอายุถึง 23.7% ซึ่งจัดเป็น**สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์** ทำให้การดูแลปัญหาสุขภาพต่างๆ จำเป็นต้องสูงขึ้นเช่นกัน ซึ่ง**โรคสมองเสื่อม**เป็นหนึ่งในปัญหาที่ทำให้ผู้สูงอายุมีภาวะพึ่งพิงมากขึ้น แต่ในเวชปฏิบัติยังคงมีข้อจำกัดจากที่ผู้สูงอายุได้รับการตรวจวินิจฉัยน้อยกว่าความเป็นจริง และไม่ได้รับการตรวจประเมินภาวะความรู้คิดบกพร่องตั้งแต่ระยะเริ่มต้น ทำให้ไม่สามารถให้การรักษาเพื่อชะลอสมองเสื่อมอย่างเหมาะสม

กระบวนการได้มาซึ่งปัญหา

จากการ**รวบรวมข้อมูล** ปัญหาจาก**ประสบการณ์การทำงาน** ร่วมกับการทำ**ประชาคมกับผู้สูงอายุในชุมชน อสม. และบุคลากรทางการแพทย์**ผู้รับผิดชอบพื้นที่ พบว่า ***ปัญหาภาวะความรู้คิดบกพร่องที่อาจเกิดขึ้นได้ในผู้สูงอายุมีความสำคัญ*** เนื่องจากเป็นภาวะที่ส่งผลระยะยาวทั้งต่อการดูแลตนเองของผู้สูงอายุและครอบครัว จึงมีแนวคิดในการจัดทำโครงการคัดกรองโรคสมองเสื่อมในผู้สูงอายุในเขตพื้นที่รับผิดชอบคลินิกหมอครอบครัวชากังราว โดยนำร่องโครงการที่ชุมชนป่าไม้และอนันตสิงห์ ซึ่งเป็นชุมชนในความรับผิดชอบของผู้จัดทำโครงการ และมีร้อยละของผู้สูงอายุมากเป็นอันดับต้นๆ ของพื้นที่รับผิดชอบทั้งหมด เพื่อคัดกรองภาวะสมองเสื่อมในผู้สูงอายุในชุมชน ค้นหาความผิดปกติทางความรู้คิดตั้งแต่ระยะเริ่มต้น และนำผู้ป่วยเข้าสู่กระบวนการรักษาต่อไป

วัตถุประสงค์

- เพื่อ**ส่งเสริมความรู้** และทบทวนเรื่องการคัดกรองโรคสมองเสื่อมในเวชปฏิบัติปฐมภูมิให้แก่บุคลากรทางการแพทย์ที่ปฏิบัติงานที่คลินิกหมอครอบครัวชากังราว
- เพื่อ**คัดกรองภาวะสมองเสื่อมในผู้สูงอายุ**ในชุมชนป่าไม้และอนันตสิงห์เพื่อค้นหาความผิดปกติทางความรู้คิดตั้งแต่ระยะเริ่มต้น และนำผู้ป่วยเข้าสู่กระบวนการรักษาต่อไป

กลุ่มเป้าหมาย

ผู้สูงอายุในชุมชนป่าไม้และอนันตสิงห์

วิธีดำเนินโครงการ

ระยะที่ 1: **ให้ความรู้**เกี่ยวกับโรคสมองเสื่อม และการคัดกรองโรคสมองเสื่อมในเวชปฏิบัติปฐมภูมิแก่บุคลากรทางการแพทย์ 7 คน โดยมีการฝึกใช้แบบคัดกรองจริง และตอบข้อสงสัยแก่บุคลากรรายบุคคล (24 เมษายน พ.ศ. 2566)

ระยะที่ 2: บุคลากรทางการแพทย์ดำเนินการ**คัดกรองโรคสมองเสื่อมในผู้สูงอายุโดยใช้แบบคัดกรอง MMSE-Thai 2002** และแจก**แผ่นพับความรู้**และการดูแลทั่วไปในผู้ป่วยโรคสมองเสื่อมและภาวะความรู้คิดบกพร่อง โดยดำเนินโครงการต่อเนื่องเป็นระยะเวลา 3 เดือน (มิถุนายน - สิงหาคม พ.ศ. 2566)

ผลการดำเนินโครงการ

ผลการคัดกรองผู้สูงอายุ	จำนวน (ร้อยละ)		
	ชุมชนป่าไม้	ชุมชนอนันตสิงห์	รวม 2 ชุมชน
มีความผิดปกติด้านความสามารถของสมอง (Cognitive impairment)	8 (14.3)	4 (4.8)	12 (8.6)
ปกติ	48 (85.7)	80 (95.2)	128 (91.4)
จำนวนผู้สูงอายุที่เข้าร่วมโครงการ	56 (100)	84 (100)	140 (100)

จากผู้สูงอายุที่เข้าร่วมโครงการ**ทั้งหมด 140 คน** มีผู้มีความผิดปกติด้านความสามารถของสมอง **(Cognitive impairment) จากแบบคัดกรอง MMSE-Thai 2002 ทั้งหมด 12 คน (ร้อยละ 8.6)** โดยเป็นผู้สูงอายุจาก

- **ชุมชนป่าไม้ 8 คน** (14.3% ของผู้สูงอายุชุมชนป่าไม้ที่เข้าร่วมโครงการ)
- **ชุมชนอนันตสิงห์ 4 คน** (4.8% ของผู้สูงอายุชุมชนอนันตสิงห์ที่เข้าร่วมโครงการ)

ข้อมูลพื้นฐาน	จำนวน (ร้อยละ)		
	ชุมชนป่าไม้	ชุมชนอนันตสิงห์	รวม 2 ชุมชน
ผู้มีความผิดปกติด้านความสามารถของสมอง (Cognitive impairment)	8 (100)	4 (100)	12 (100)
อายุเฉลี่ย (ปี)	72.5	72	72.3
เพศ			
- ชาย	4 (50)	2 (50)	6 (50)
- หญิง	4 (50)	2 (50)	6 (50)
ระดับการศึกษา			
- ไม่ได้เรียนหนังสือ (อ่านไม่ออก-เขียนไม่ได้)	0 (0)	1 (25)	1 (8.3)
- ประถมศึกษา	3 (37.5)	1 (25)	4 (33.3)
- สูงกว่าประถมศึกษา	5 (62.5)	2 (50)	7 (58.4)

ผู้สูงอายุที่มี Cognitive impairment มีอายุเฉลี่ย 72.3 ปี เป็นเพศหญิงและชายในสัดส่วนที่เท่ากันทั้ง 2 ชุมชน และมากกว่าครึ่งหนึ่งมีระดับการศึกษาสูงกว่าชั้นประถมศึกษา

อภิปรายผล

จุดเด่น

- **ประชากรในชุมชนให้ความสนใจ**เข้าร่วมโครงการอย่างมาก
- มีการ**อบรมทบทวนความรู้**เกี่ยวกับการคัดกรองฯ ให้บุคลากรทางการแพทย์ก่อนลงมือปฏิบัติจริง และตอบสนองข้อสงสัยรายบุคคล
- ดำเนินการคัดกรองภาวะสมองเสื่อมโดยใช้**แบบคัดกรองที่เป็นมาตรฐาน** และได้รับคำแนะนำให้ใช้ตามคู่มือการคัดกรองและประเมินสุขภาพผู้สูงอายุ พ.ศ. 2564
- **พบผู้ที่มีความผิดปกติ**ทางด้านความสามารถของสมองจากแบบคัดกรอง และนำเข้าสู่ระบบการตรวจรักษาต่อไป

ข้อจำกัด

- ในโครงการนี้ยัง**ไม่ได้มีการติดตามและรายงานผลการตรวจรักษา**ของผู้ที่พบความผิดปกติจากแบบคัดกรองหลังเข้าพบแพทย์
- เนื่องจากเป็นโครงการนำร่อง ทำให้มีเพียงประชากรที่เข้าร่วมโครงการจาก 2 ชุมชน **ยังไม่ครอบคลุมถึงอีก 7 ชุมชน**ในเขตพื้นที่รับผิดชอบ

ข้อเสนอแนะ

- **ติดตามและรายงานผลการตรวจรักษา**ของผู้ที่พบความผิดปกติจากแบบคัดกรองหลังเข้าพบแพทย์ต่อไป
- ควรมีการ**ขยายโครงการให้ครอบคลุม**ถึงประชากรในชุมชนอื่นๆ ต่อไป
- ควรจัดโครงการเกี่ยวข้องกับ**กิจกรรมชะลอภาวะสมองเสื่อมสำหรับผู้สูงอายุ** เช่น การสอนออกกำลังกายบริหารสมอง หรือกิจกรรมกลุ่มเพื่อชะลอสมองเสื่อม เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงสาธารณสุข. ระบบคลังข้อมูลสุขภาพ Health Data Center (HDC) [อินเทอร์เน็ต]. [ม.ป.ท.]: สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข; 2565 [เข้าถึงเมื่อ 14 ธันวาคม 2565]. เข้าถึงได้จาก: https://hdcservice.moph.go.th/hdc/main/index.php
- มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.). สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2564. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล; 2565.
- สถาบันเวชศาสตร์สมเด็จพระสังฆราชญาณสังวรเพื่อผู้สูงอายุ กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข. คู่มือแนวทางการดำเนินงานคลินิกผู้สูงอายุคุณภาพและประเด็นสำคัญด้านเวชศาสตร์ผู้สูงอายุในแผนกผู้ป่วยนอก. [ม.ป.ท.]: บริษัท ซีจีทูล จำกัด; 2564.
- สถาบันประสาทวิทยา กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข. แนวทางเวชปฏิบัติภาวะสมองเสื่อม (ฉบับสมบูรณ์ 2563). กรุงเทพฯ: บริษัท ธนาเพรส จำกัด; 2564.
- อรวรรณ์ คูหา. คู่มือการพัฒนาศักยภาพสมองในผู้สูงอายุที่มีการรู้คิดบกพร่องเล็กน้อยสำหรับบุคลากรสุขภาพ = Hand book of cognitive training in older persons with mild cognitive impairment for health care personnel. นนทบุรี: สถาบันเวชศาสตร์สมเด็จพระสังฆราชญาณสังวรเพื่อผู้สูงอายุ กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข; 2563.
- คณะกรรมการพัฒนาเครื่องมือคัดกรองและประเมินสุขภาพผู้สูงอายุ กระทรวงสาธารณสุข. คู่มือการคัดกรองและประเมินสุขภาพผู้สูงอายุ พ.ศ.2564.
- Halter JB, Ouslander JG, Studenski S, High KP, Asthana S, Supiano MA, et al. Hazzard's Geriatric Medicine and Gerontology, 7e. New York, NY: McGraw-Hill Education; 2017.
- คณะกรรมการจัดทำแบบทดสอบสภาพสมองเบื้องต้น ฉบับภาษาไทย พ.ศ.2542. แบบทดสอบสภาพสมองเบื้องต้น ฉบับภาษาไทย MMSE-Thai 2002. สถาบันเวชศาสตร์ผู้สูงอายุ กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข.